

УДК 347.965

M. V. Лотоцький, старший викладачІвано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ Й ВИДИ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТУРИ ТА ЇХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ІЗ ПРОФІЛАКТИКОЮ ЗЛОЧИНІВ

У статті здійснений аналіз передбачених чинним законодавством України основних форм і видів діяльності адвокатури у сфері запобігання злочинам та запропоновані науково обґрунтовані шляхи вдосконалення зазначеного виду діяльності.

Ключові слова: організаційні форми діяльності адвокатури, види адвокатської діяльності, запобігання, суб'єкт профілактики.

Постановка проблеми. Як свідчить статистика, щорічно в Україні суди відкладають розгляд більше 60 % кримінальних справ (145, 8 тис), що перебувають у їх провадженні, у тому числі з вини адвокатів, які не з'являються на судові засідання, 8 % від загальної кількості, або 11,3 тис. справ у абсолютних цифрах [1, 21–22]. При цьому зазначена тенденція є визначальною як з часу визначення незалежності України (1991 р.) [2, 12], так і з моменту вступу в дію нового Кримінального кодексу (далі — КК) України у 2001 р. [3, 45].

Усе це є результатом неналежного виконання адвокатами обов'язків відповідно до кримінально-процесуального законодавства та реалізації зазначених у ст. 5 Закону України «Про адвокатуру» видів адвокатської діяльності, у тому числі пов'язаної із запобіганням злочинам [4].

З огляду на це та з метою розробки й обґрунтування заходів, спрямованих на недопущення таких випадків, а також підвищення рівня профілактичної діяльності адвокатури, вибрана тема дослідження є досить актуальну.

Стан дослідження. Питання щодо участі так званих неспеціалізованих суб'єктів запобігання злочинам, до яких відноситься адвокатура [5, 356], знаходить в центрі постійної уваги науковців. Зокрема, досить активно у цьому напрямку працюють Ю. М. Антонян, Ю. Д. Блувштейн, С. Є. Віцин, Л. Д. Гаухман, В. В. Голіна, А. П. Закалюк, О. М. Джужа, К. Є. Ігошев, А. Г. Лекарь, О. М. Литвинов та ін. [6, 36–39].

Проте у контексті з'ясування змісту організаційних форм і видів адвокатської діяльності зазначена тематика досліджена не повно, що й обумовило необхідність її вибору.

Виклад основних положень. Як відомо, важливим складником внутрішньої політики є боротьба зі злочинністю, яка покликана знищити її рівень і забезпечити соціальний стан, що відповідає потребам безпеки суспільства. Як із цього приводу зауважили Г. Ю. Лесніков та М. О. Лопашенко, необхідним є визначення форм, завдань, змісту такої діяльності, встановлення, державних органів, які ведуть боротьбу зі злочинністю й тісно пов'язаними з нею іншими видами антисуспільної поведінки [7, с. 8–9]. Важливе значення при цьому має й діяльність тих суб'єктів, функції яких не мають цільового спрямування щодо протидії злочинності, але їх діяльність прина гідно впливає на відповідні запобіжні процеси [5, 356]. До таких суб'єктів, зокрема, відноситься адвокатура.

Як встановлено вченими (П. Л. Фріс), одним із видів політики у сфері протидії злочинності є кримінологічна політика [8, 11], яка, на переконання В. І. Бо-

рисова, «...становить собою складний комплекс нормативно-правових, загально-соціальних і спеціально-кримінологічних заходів, спрямованих на запобігання злочинності й усунення її причин» [9, 305–306]. До останніх, як відомо, належить адвокатура.

Такий самий висновок із цього приводу зробив також П. Л. Фріс, на думку якого «... через кримінологічну політику реалізується завдання запобігання злочинності, яке є одним з основних, що постають перед політикою держави у розглядуваній сфері» [8, 13].

Отже, незважаючи на зазначене навантаження стосовно забезпечення соціального складника, кримінологічний напрямок займає також важливе місце серед стратегічних напрямків такої правової політики, одним із суб'єктів формування та реалізації якої є адвокатура. Як у зв'язку з цим зауважив О. Г. Данильян, ефективність функціонування соціальної системи визначається наявністю в ній каналів зворотного зв'язку [10, 386], під якими у науковій літературі зазвичай розуміється вплив результатів функціонування якої-небудь системи на характер цього функціонування [11, 826].

При цьому, як доречно зауважили ряд науковців (Н. В. Кушакова, Г. З. Лазько, О. М. Лазько та ін.), здійснення адвокатської діяльності індивідуально не передбачає створення юридичної особи [12, 114]. Як показує практика, це є однією з найбільш поширеніх організаційних форм діяльності адвоката. Із цього приводу зробив висновок А. П. Закалюк: запобіжний ефект діяльності адвокатури полягає у захищенні законних прав та інтересів громадян і юридичних осіб [5, 356].

Ряд науковців (А. І. Алексеев, С. І. Герасимов, А. Я. Сухарєв) вважає, «без сумніву значущою для вирішення завдань профілактики злочинів та інших правопорушень є діяльність органів юстиції по регулюванню сфери правового обслуговування, системи юридичних послуг, що надаються адвокатурою...» [13, 302].

Ще однією ефективною організаційною формою діяльності адвокатів, пов'язаних із запобіганням злочинів, є їх робота в адвокатських об'єднаннях. Зокрема, це випливає з її змісту й об'єктивної природи, а саме: об'єднання здійснюються з метою захисту прав, свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, а також надання інших видів правової допомоги [12, 115]. При цьому, як слідно зауважує О. М. Джужа, хоча така діяльність у деяких випадках сприяє запобіганню злочинам, однак ці завдання не виділені в їх діяльності в особливий напрям, і профілактичний ефект досягається опосередковано або через звернення з боку спеціалізованих суб'єктів профілактики до них з конкретними дорученнями [14, 65].

Зокрема, дещо уточненою здається класифікація адвокатської діяльності, подана в проекті Закону України «Про адвокатуру» [15]. Так, у п. 5 ст. 17 Проекту передбачено, що:

1) адвокат надає правову допомогу у виді представництва і захисту прав, свобод та законних інтересів клієнта: у конституційному, цивільному, господарському, адміністративному, кримінальному судочинстві;

2) у виконавчому провадженні та при виконанні вироку;

3) у третейському суді, міжнародному комерційному арбітражі (суді), інших органах для вирішення спорів.

Видіється, такий підхід є більш наближеним до реальних проблем, пов'язаних із захистом законних прав та інтересів юридичних і фізичних осіб, та вирішення завдань стосовно запобігання злочинам, оскільки, як зробив висновок В. І. Борисов, незважаючи на навантаження щодо забезпечення соціального складника, кримінологічний напрямок займає також важливе місце серед стратегічних напрямків такої правової державної політики [9, 307].

Разом з тим слід зауважити, що у випадках, коли захисник не згоден з позицією підзахисного, він не повинен діяти всупереч його інтересам, не має права вислови-

лювати своє переконання у його винуватості, якщо останній себе таким не визнає. Дослідник В. М. Тертишник вважає, «не зашкодь» — основна етична засада діяльності адвоката [16, 206].

Профілактичний складник організаційних форм і видів адвокатської діяльності на практиці має свої прояви. С. С. Яценко стверджує, керуючись, наприклад, сформульованим у ч. 3 ст. 66 КК правилом, суд призначає покарання особам, які вчинили зазначені в цій статті злочини; водночас він повинен мати на увазі, що відповідні обставини, навіть якщо вони вплинули на кваліфікацію цих злочинів, можуть бути ще раз враховані у призначенні покарання як конкретні показники ступеня їх суспільної небезпеки, а отже, і ступеня тяжкості злочину [17, 136].

З іншого боку, як правильно зробили висновок М. І. Мельник та М. І. Хавронюк, закон (ч. 2 ст. 67 КК) надає суду право, залежно від характеру вчиненого злочину, навівши мотиви свого рішення у вироку, не визнавати ряд перелічених у цій статті обставин, що обтягають покарання [18, 154].

Таким шляхом йде судова практика із зазначеної тематики. Так, у п. 1 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання» зазначено з цього приводу наступне: «Особі, яка вчинила злочин, має бути призначено покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових злочинів» [19, 215].

Проте варто, враховуючи існуючу практику, цю діяльність здійснювати таким чином, щоб адвокат не зловживав своїми правами, не спрямовував свої зусилля у цьому контексті на перешкоджання встановленню істини у кримінальній справі [20, 236]. Це означає, що реалізуючи на добровільній основі завдання щодо запобігання злочинам, він не має права у зв'язку з цим нехтувати законними інтересами інших суб'єктів й учасників кримінального судочинства.

Отже, якщо узагальнити існуючі в теорії та на практиці підходи, то під **діяльністю адвокатури у сфері запобігання злочинам** слід розуміти передбачені Законом України «Про адвокатуру», іншими нормативно-правовими актами організаційні форми й види адвокатської діяльності, що здійснюються на засадах добровільності, самоврядування, колегіальності, гласності та законності і спрямовані на виявлення детермінант вчинення конкретного злочину (сукупності причин, що породжують, та умов, які йому сприяють), а також на запобігання вчиненню нових злочинів з боку осіб, законні інтереси яких адвокати представляють у кримінальному судочинстві.

Для реалізації та змістового наповнення діяльності адвокатури щодо запобігання злочинам доречно здійснити наступні заходи:

1. Доповнити ст. 5 Закону України «Про адвокатуру» частиною третьою наступного змісту: «Адвокат особисто чи відповідно до визначених законом організаційних форм діяльності адвокатури має право спільно з іншими адвокатами здійснювати заходи індивідуального чи загального запобігання злочинам у кримінальних справах, у яких вони приймають участь як захисники. При цьому така діяльність має ґрунтуватися на принципах законності, добровільності та гласності».

2. Аналогічними нормами слід доповнити статути відповідних об'єднань адвокатів у частині розширення їх повноважень на законній підставі.

3. Частину першу ст. 44 КПК України «Захисник» доповнити у кінці речення словосполученням «...а також для запобігання вчиненню ними щодо нових злочинів».

4. Частину 6 ст. 48 КПК України «Обов'язки і права захисника» доповнити реченням такого змісту: «не є такою, що перешкоджає встановленню істини в справі, діяльність адвоката, спрямована на запобігання вчиненню нових злочинів підзахисними особами або щодо них, яка здійснюється відповідності до та на інших засадах діяльності адвокатури, що визначені у законі».

Список використаних джерел

1. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2008 р. // Вісник Верховного Суду України. — 2009. — № 5(105). — С. 19–34.
2. Розгляд судами загальної юрисдикції справ різних категорій протягом 1990–2000 р. // Вісник Верховного Суду України. — 2002. — № 1(29). — С. 12–26.
3. Аналіз роботи судів загальної юрисдикції в 2002 р. // Вісник Верховного Суду України. — 2003. — № 3(37). — С. 40–49.
4. Про адвокатуру: Закон України від 19 грудня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 9. — Ст. 62.
5. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. / А. П. Заклюк — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. — Кн. I: теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. — 424 с.
6. Бібліографія (кримінологія та профілактика злочинів): довідник / упоряд.: В.В. Василевич, С. І. Мітченко, Т. О. Сіродан та ін.; за заг. ред. О. М. Джусжи. — К.: Атіка, 2008. — 296 с.
7. Лесников Г. Ю. Понятие уголовной политики, ее содержание и принципы / Лесников Г. Ю., Лопашенко Н. А. // Энциклопедия уголовного права. — Т. 1: Понятие уголовного права. — СПб.: Изд. проф. Малинина, 2005. — С. 4–143.
8. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми / П. Л. Фріс. — К.: Атіка, 2005. — 332 с.
9. Борисов В. І. Державна політика у сфері боротьби зі злочинністю та її напрямки / В. І. Борисов // Проблеми законності: resp. міжвідом. наук. зб. / — Х.: Нац. юрид. акад. України, 2009. — Вип. 100. — С. 305–312.
10. Данильян О. Г. Деякі проблеми соціального контролю у сфері правового виховання / О. Г. Данильян // Проблеми законності: resp. міжвідом. наук. зб. / — Х.: Нац. юрид. акад. України, 2009. — Вип. 100. — С. 386–397.
11. Большой энциклопедический словарь. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Большая рос. энцикл.; СПб.: Норинт, 2000. — 1456 с.
12. Адвокатура України: навчальний посібник; у 2 кн. / за ред. С. Я. Фурси. — К.: Видавець Фурса С. Я.: КНТ, 2007. — Кн. 1. — 940 с.
13. Алексеев А. И. Криминологическая профилактика: теория, опыт, проблемы: монография / А. И. Алексеев, С. И. Герасимов, А. Я. Сухарев. — М.: Изд-во НОРМА, 2001. — 496 с.
14. Кримінологія: Навчальний посібник / О. М. Джусза, В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. О. М. Джусзи. — К.: Атіка, 2009. — 312 с.
15. Про адвокатуру: Проект Закону України // Інтернет-Ліга: Бізнес Інформ.
16. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України / В.М. Тертишник. — 10-те вид., доп. і перероб. — К.: Видавничий дім «Юридична книга», 2008. — 992 с.
17. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С. С. Яценко. — 4-е вид., — К.: А. С. К., 2006. — 848 с.
18. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. — 3-е вид., — К.: Атіка, 2005. — 1064 с.
19. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 року № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання» // Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / за заг. ред. В. Т. Маляренка; — К.: Юрінком Інтер, 2007. — С. 215–230.
20. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 року № 8 «Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві» // Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / за заг. ред. В. Т. Маляренка; упоряд. П.П. Пилипчук. — К.: Юрінком Інтер, 2007. — С. 230–240.

М. В. Лотоцкий, старший преподаватель

Ивано-Франковский университет права
имени Короля Данила Галицкого

ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ ФОРМЫ И ВИДЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АДВОКАТУРЫ И ИХ ВЗАИМОСВЯЗЬ С ПРОФИЛАКТИКОЙ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

PE3IOME

На сегодня в Украине возникла проблема ненадлежащего исполнения адвокатами обязанностей в соответствии с уголовно-процессуальным законодательством. Таким образом, встает вопрос необходимости разработки и обоснования мероприятий, направленных на недопущение таких случаев, а также повышение уровня профилактической деятельности адвокатуры.

Ключевые слова: организационные формы деятельности адвокатуры, виды адвокатской деятельности, предотвращение, субъект профилактики.